Marcin Skorb

POŚREDNICTWO UBEZPIECZENIOWE JAKO DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

1. Uwagi wprowadzające

Zagadnienia pośrednictwa ubezpieczeniowego uregulowane są obecnie w ustawie z dnia 28 lipca 1990 roku o działalności ubezpieczeniowej.[1] Odrębny rozdział (3a) dotyczący tej materii dodany został do ustawy w wyniku obszernej nowelizacji z roku 1995[2] Nowelizacja ta jest kolejnym krokiem ustawodawcy zmierzającym do kompleksowego uregulowania zagadnień prawnych dotyczących rozwijającego się rynku ubezpieczeniowego w Polsce. Regulacja ta nie jest jednak wyczerpująca. Pojawiają się w literaturze głosy, iż pośrednictwo ubezpieczeniowe jako specyficzny rodzaj działalności na rynku ubezpieczeniowym powinno być uregulowane w odrębnym akcie prawnym[3].

Na razie jednak zagadnienia dotyczące pośrednictwa ubezpieczeniowego zawarte są w ustawie o działalności ubezpieczeniowej. Pojawia się tutaj problem nieadekwatności tytułu ustawy z zakresem materii, którą ona reguluje. Tytuł ustawy sugeruje znacznie węższy zakres regulacji niż jest to w rzeczywistości (oprócz działalności ubezpieczeniowej ustawa reguluje jeszcze inne kwestie, np. omawiane tutaj pośrednictwo ubezpieczeniowe czy też nadzór ubezpieczeniowy). Dlatego aktualny pozostaje cały czas postulat opracowania odrębnych uregulowań ustawowych, które objęłyby część zagadnień zawartych w obecnej ustawie.

---

[1] DzU nr 59, poz. 344, tj. DzU z 1996 r. nr 11, poz. 62. z późn. zm. Ustawa ta powoływana jest dalej jako „ustawa o działalności ubezpieczeniowej".

[2] Ustawa z 8 czerwca 1995 r. o zmianie ustawy o działalności ubezpieczeniowej, o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej – kodeks handlowy oraz o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (DzU nr 96, poz. 478)

[3] Zob. np. A. W ą s i e w i c z, *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Bydgoszcz 1997, s. 26.

Według ustawowej definicji zawartej w ustawie, pośrednictwo ubezpieczeniowe polega na wykonywaniu czynności faktycznych lub prawnych związanych z zawarciem lub wykonywaniem umów ubezpieczenia albo reasekuracji[4]. Pośrednictwo ubezpieczeniowe może być wykonywane wyłącznie przez agentów ubezpieczeniowych lub brokerów ubezpieczeniowych, a w zakresie reasekuracji wyłącznie przez brokerów reasekuracyjnych. Definicja ta sprecyzowała więc podmiotowy zakres pośrednictwa ubezpieczeniowego, wskazując dokładnie, kto może zajmować się pośrednictwem ubezpieczeniowym. Ujednoliciła także nazewnictwo. Chodzi tu o pojęcie brokera ubezpieczeniowego, który zarówno w aktach prawnych (głównie okresu międzywojennego), jak i w literaturze prawniczej występował jako makler ubezpieczeniowy[5]. Definicja ta przesądziła również, iż nie jest pośrednictwem ubezpieczeniowym działalność akwizycyjna pracowników zakładów ubezpieczeń, czyli tzw. bezpośrednia sprzedaż ubezpieczeń. Pracownik zakładu ubezpieczeń, którego zakres obowiązków pracowniczych obejmuje dokonywanie czynności pośrednictwa w imieniu lub na rzecz zakładu ubezpieczeń nie jest agentem ubezpieczeniowym.[6] Zastosowano tutaj tzw. węższą koncepcję zakresu podmiotowego pośrednictwa ubezpieczeniowego wywodzącą się z prawa niemieckiego, według której przeprowadza się ścisłą granicę pomiędzy pracownikami zakładów ubezpieczeniowych, a agentami. Do pośredników ubezpieczeniowych zalicza się według niej tylko agentów i brokerów ubezpieczeniowych. Istnieje jeszcze inna, szersza koncepcja (tzw. francuska), która dzieli pośredników ubezpieczeniowych na trzy grupy. Do pierwszej z nich zalicza pracowników ubezpieczyciela, których zadaniem jest pozyskiwanie ubezpieczeń (tzw. akwizytorów), do drugiej agentów ubezpieczeniowych, a do trzeciej brokerów ubezpieczeniowych[7].

Omawiana definicja nie zawiera natomiast rozstrzygnięcia spornej, a przy obecnym rozwoju rynku ubezpieczeniowego w Polsce bardzo aktualnej kwestii, czy agent może działać na rzecz więcej niż jednego zakładu ubezpieczeń (tzw. multiagent).

Jak wynika z powyższych rozważań zdefiniowanie pośrednictwa ubezpieczeniowego w ustawie o działalności ubezpieczeniowej stanowi ważny krok w kierunku przejrzystego uregulowania konstrukcji prawnej pośrednictwa ubez-

---

[4] Art. 37d ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

[5] Patrz np. E. K o w a l e w s k i, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych – ewolucja i kierunki przemian*, Bydgoszcz 1992, s. 170 i n.

[6] Odnośnie do kwestii czy agent ubezpieczeniowy może pozostawać w stosunku pracy z zakładem ubezpieczeń patrz np. J. K u f e l, *Agent ubezpieczeniowy w świetle regulacji prawnej*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, red. T. Sangowski, AE Poznań 1998 r. i podana tam literatura.

[7] Zob. E. K o w a l e w s k i, *Regulacje prawne pośrednictwa ubezpieczeniowego w Polsce*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, AE Poznań 1998, s. 146

pieczeniowego, choć na pewno nie jest ono doskonałe i niektóre kwestie wymagają doprecyzowania.

Pośrednictwo ubezpieczeniowe nie jest działalnością ubezpieczeniową. Ustawa o działalności ubezpieczeniowej w art. 2 określa, iż działalnością ubezpieczeniową jest działalność ubezpieczeniowa bezpośrednia i reasekuracyjna prowadzona wyłącznie za zezwoleniem ministra finansów przez zakłady ubezpieczeń i reasekuracji albo zakłady ubezpieczeń lub zakłady reasekuracji. Z przepisu tego wynika wyraźnie, że ustawodawca za działalność ubezpieczeniową uznaje wyłącznie działalność prowadzoną przez wymienione w przepisie zakłady. Nie jest zatem taką działalnością ani działalność agencyjna (prowadzona przez agentów ubezpieczeniowych), ani działalność brokerska (prowadzona przez brokerów ubezpieczeniowych i reasekuracyjnych). Te formy działania, będące rodzajem pośrednictwa ubezpieczeniowego, można określić jako działalność o charakterze usługowym związaną z prowadzeniem działalności ubezpieczeniowej[8].

Działalność ubezpieczeniowa jest natomiast działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy z dnia 23 grudnia 1988 roku o działalności gospodarczej[9], której prowadzenie wymaga uzyskania zezwolenia ministra finansów[10]. W dalszej części artykułu zajmować się będziemy formami pośrednictwa ubezpieczeniowego jako działalności gospodarczej.

2. Zagadnienia związane z zasadą wolności działalności gospodarczej i pojęciem przedsiębiorcy

2.1. Zasada wolności działalności gospodarczej

Zasada wolności działalności gospodarczej jest podstawową zasadą w systemie gospodarki rynkowej. Przeciwstawia się jej zasadę reglamentacji działalności gospodarczej, charakterystyczną dla systemów gospodarki sterowanej przez państwo. Podkreśla się w ten sposób, że w jednym systemie podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej bez zgody państwa jest niemożliwe, natomiast w drugim systemie jest ono dozwolone każdemu, ale z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa. W praktyce jednak obie te zasady często się przenikają, ponieważ nigdy realizacja tych zasad nie obywa się bez

[8] Zob. np. *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych*, red. T. Sangowski, Poznań 1998.

[9] DzU 1988 r. nr 41, poz. 324 z późn. zm. Ustawa ta powoływana jest dalej jako „ustawa o działalności gospodarczej".

[10] Por. C. Gawlas, R. Mikulski, *Komentarz do ustawy o działalności ubezpieczeniowej*, Warszawa 1997.

wyjątków[11]. Jest to szczególnie widoczne w systemach opartych na gospodarce rynkowej, gdzie państwo zawsze pozostawia sobie możliwość reglamentacji działalności gospodarczej w pewnych (zazwyczaj szczególnie ważnych dla państwa) dziedzinach.

W Polsce zasada wolności działalności gospodarczej zagwarantowana jest w konstytucji jako zasada ustroju gospodarczego kraju. Art. 20 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku[12] stwierdza, że podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej stanowi społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych. Art. 22 konstytucji stwierdza natomiast, że ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko za względu na ważny interes publiczny. Ponieważ konstytucja traktuje wolność działalności gospodarczej jako zasadę polskiego porządku prawnego, to wszelkie odstępstwa od niej powinny mieć charakter wyjątków od zasady i nie mogą być interpretowane rozszerzająco[13]. Wolność działalności gospodarczej zapisana jest również w ustawie o działalności gospodarczej. Art. 1 tej ustawy stanowi, że podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej jest wolne i dozwolone każdemu na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa. Zasada ta leży więc u podstaw polskiego systemu gospodarczego, opartego na społecznej gospodarce rynkowej i determinuje wszelką działalność gospodarczą w naszym kraju, prowadzoną w różnych formach i przez różne podmioty[14].

2.2. Działalność gospodarcza i pojęcie przedsiębiorcy

Zagadnienia dotyczące podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej unormowane są w cytowanej już wyżej ustawie o działalności gospodarczej. Ustawa ta uchwalona w grudniu 1988 roku była przejawem zmian ustrojowych, jakie następowały w Polsce w tamtym czasie. Zawarto w niej podstawy systemu gospodarki rynkowej, definitywnie zrywając z poprzednim systemem opartym na gospodarce sterowanej przez państwo. Ustawa ta stała się zalążkiem późniejszych przemian dokonywanych w wielu aktach prawnych i w wielu dziedzinach. Od tamtego czasu była też wielokrotnie zmieniana.

---

[11] Zob. C. K o s i k o w s k i, *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 1995.

[12] DzU nr 78, poz. 483

[13] Zob. A. B i e r ć, *Sytuacja prawna przedsiębiorcy. Zagadnienia wybrane*, „Studia Prawnicze" 1988 nr 3.

[14] Zagadnienia wolności gospodarczej oraz ograniczania tej wolności ze strony państwa (występujące również w polskim systemie prawnym) są zagadnieniami bardzo obszernymi i nie mieszczą się w ramach niniejszego opracowania, dlatego nie będziemy się nimi tutaj zajmować.

W ustawie tej zawarta jest ustawowa definicja działalności gospodarczej. W rozumieniu tej ustawy działalnością gospodarczą jest działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa, prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego taką działalność[15]. Tym podmiotem, nazywanym przez ustawę przedsiębiorcą[16], może być zarówno osoba fizyczna, jak i prawna, a także jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli jej przedmiot działania obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej. Należy zatrzymać się w tym miejscu nad pojęciem przedsiębiorcy.

Przedsiębiorca inaczej rozumiany jest z punktu widzenia ekonomicznego, a inaczej z punktu widzenia prawnego. W ujęciu ekonomicznym przedsiębiorca rozumiany jest jako osoba fizyczna, będąca dysponentem kapitału przedsiębiorstwa i ponosząca w głównej mierze ryzyko. W rozumieniu prawnym natomiast, akcentującym aspekty formalne, przedsiębiorcą jest z reguły właściciel przedsiębiorstwa lub osoba, która prowadzi je we własnym imieniu. Oba te rozumienia przedsiębiorcy pokrywać się będą tylko w niewielkim obszarze, dotyczącym przedsiębiorcy jednoosobowego i spółki osobowej. Zasadnicza rozbieżność wystąpi w odniesieniu do spółek kapitałowych. Tutaj w rozumieniu ekonomicznym przedsiębiorcą będzie osoba, która na mocy posiadanych udziałów lub akcji ma decydujący wpływ na bieg spraw. Natomiast z prawnego punktu widzenia przedsiębiorcą będzie spółka, która posiada osobowość prawną[17]. W naszych rozważaniach zajmować się będziemy wyłącznie prawnym rozumieniem przedsiębiorcy.

Jak wynika z ustawowej definicji zawartej w ustawie o działalności gospodarczej, aby stać się przedsiębiorcą należy oprócz prowadzenia działalności gospodarczej posiadać status osoby fizycznej lub prawnej albo tzw. ułomnej osoby prawnej (spółka jawna lub komandytowa). Kwestią sporną jest przyznanie statusu przedsiębiorcy spółce cywilnej[18]. Ustawodawca uregulował tę kwestię, wykluczając spółki cywilne z grona przedsiębiorców, ale dopiero z dniem 1 stycznia 2001 roku[19]. Drugim elementem definicji przedsiębiorcy jest wymóg prowadzenia samodzielnie działalności gospodarczej w celach zarobkowych i na własny rachunek. Należy się tutaj zastanowić, czy chodzi o prowadzenie jakiejkolwiek działalności gospodarczej, nawet takiej o charakterze okazjonalnym,

[15] Art. 2 ustawy o działalności gospodarczej.

[16] Pojęcie przedsiębiorcy wprowadzone zostało ustawą z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (DzU nr 121, poz. 769)

[17] A. B i e r ć, *op.cit.*, s. 16

[18] Zob. w tej kwestii: *ibidem*, s. 20 i podana tam literatura.

[19] Art. 2 ust. 2 ustawy o działalności gospodarczej został zmieniony przez art. 71 pkt 1 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (DzU nr 121, poz. 769). Zmiana ta wchodzi w życie 01.01.2001 r.

dorywczym, jednorazowym czy też nie. Wydaje się słuszny pogląd, iż chodzi tu o zorganizowaną działalność gospodarczą prowadzoną w sposób profesjonalny (zawodowy) i ciągły. Nie można uznać za przedsiębiorcę osoby, która dokonała działalności gospodarczej jednorazowo przy jakiejś okazji i następnie tej działalności już nie kontynuowała.

Przedsiębiorca prowadzi działalność gospodarczą w celach zarobkowych. Oznacza to, iż celem takiej działalności powinno być przynoszenie zysków. W rzeczywistości działalność taka może nie przynosić zysków, np. w wyniku przejściowych trudności gospodarczych lub nawet przynosić straty. Chodzi o to, aby była ona obliczona na przynoszenie zysków. Charakteru takiego nie będzie więc miała działalność prowadzona wyłącznie w celu zaspokajania potrzeb własnych lub działalność z góry nie nastawiona na osiąganie zysków (np. działalność nastawiona charytatywna, naukowa). Kryterium dochodowości nie jest więc elementem koniecznym działalności gospodarczej w celach zarobkowych. Przedsiębiorcą nazwiemy więc także taką osobę, której działalność nastawiona jest na przynoszenie zysku, ale z różnych powodów takiego zysku nie przynosi. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, iż występują także tacy przedsiębiorcy, którzy nie mieszczą się w przedstawionym pojęciu. Są to podmioty, które prowadzą tzw. działalność quasi-gospodarczą (np. towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych).

Następnym warunkiem, który spełniać musi przedsiębiorca jest prowadzenie działalności gospodarczej na własny rachunek. Oznacza to, że do istoty tej działalności należy ryzyko. Ryzyko to wiąże się z szansą zysku, ale też z możliwością poniesienia strat, nawet znacznych rozmiarów. Straty te mogą w ostateczności doprowadzić do upadłości przedsiębiorcy. Jak słusznie podnosi się w literaturze[20], z ustawowego określenia działalności gospodarczej jako działalności na własny rachunek, wynikają następujące konsekwencje:

1) Przedsiębiorcą jest tylko ten, kto ponosi ryzyko działalności gospodarczej. Jeżeli, przykładowo, działalność gospodarczą prowadzi dzierżawca lub użytkownik, to wówczas on, a nie właściciel przedsiębiorstwa jest przedsiębiorcą. To dzierżawca lub użytkownik bowiem dysponuje środkami wchodzącymi w skład przedsiębiorstwa i to na niego przypadają rezultaty działalności gospodarczej. Podobnie ma się rzecz w odniesieniu do wspólnika spółki cywilnej.
2) Przedsiębiorcą nie może być osoba świadcząca pracę najemną na rzecz przedsiębiorcy, który prowadzi działalność gospodarczą na własny rachunek. Nie jest również przedsiębiorcą osoba kierująca cudzym przedsiębiorstwem na podstawie umowy o pracę lub tzw. kontraktu menedżerskiego.

[20] Zob. A. B i e r ć, *op.cit.*, s. 27 i n.

3) Przedsiębiorca ponosi odpowiedzialność zarówno za wyniki, jak i za zobowiązania związane z prowadzoną działalnością gospodarczą.

3. Podmioty pośrednictwa ubezpieczeniowego jako przedsiębiorcy

3.1. Instytucja agenta ubezpieczeniowego

Jak już była o tym mowa wyżej, kwestie dotyczące pośrednictwa ubezpieczeniowego uregulowane są od roku 1995 w ustawie o działalności ubezpieczeniowej. Według ustawy pośrednictwo ubezpieczeniowe wykonywane może być wyłącznie przez agentów ubezpieczeniowych i brokerów ubezpieczeniowych lub brokerów reasekuracyjnych. W rozumieniu ustawy agentem ubezpieczeniowym jest osoba fizyczna, osoba prawna lub podmiot gospodarczy nie mający osobowości prawnej, upoważniony przez zakład ubezpieczeń do stałego zawierania umów ubezpieczenia w imieniu i na rzecz tego zakładu lub pośredniczenia przy zawieraniu umów[21].

Agentem ubezpieczeniowym może więc być albo osoba fizyczna, albo osoba prawna (najczęściej będzie to jedna ze spółek kapitałowych – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółka akcyjna), albo też przedsiębiorca (pojęcie podmiotu gospodarczego zostało zastąpione pojęciem przedsiębiorcy[22]) nie posiadający osobowości prawnej. W tym ostatnim przypadku może to być spółka cywilna, spółka jawna lub spółka komandytowa.

Ustawowa definicja agenta ubezpieczeniowego podana w ustawie o działalności ubezpieczeniowej nie jest pozbawiona mankamentów. Art. 37e ust. 1 *in fine* stanowi, że agent ubezpieczeniowy może być upoważniony do stałego pośredniczenia przy zawieraniu umów. Pojawia się pytanie. Czy chodzi o jakiekolwiek umowy, czy też tylko o umowy ubezpieczenia. Dokonując odpowiedniej wykładni tych przepisów, należy stwierdzić, iż chodzi tu o pośredniczenie przy zawieraniu jedynie umów ubezpieczenia, a nie jakichkolwiek umów[23]. Redakcja tego przepisu ustawy powinna być więc precyzyjniejsza.

Na podstawie przepisów ustawy o działalności ubezpieczeniowej wyróżnić należy agentów ubezpieczeniowych-pełnomocników, którzy są upoważnieni przez zakład ubezpieczeń do stałego zawierania umów ubezpieczenia w imieniu i na rzecz tego zakładu oraz agentów ubezpieczeniowych-pośredników mających kompetencje do pośredniczenia przy zawieraniu umów ubezpieczenia. Agent

[21] Art. 37e ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

[22] Zob. ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (DzU nr 121, poz. 769)

[23] Por. J. K u f e l, *Agent ubezpieczeniowy w świetle regulacji prawnej*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, red. T. Sangowski, AE Poznań, 1998.

ubezpieczeniowy-pełnomocnik otrzymuje pełnomocnictwo od zakładu ubezpieczeń. Granica jego umocowania wynika więc z treści oświadczenia woli zakładu ubezpieczeń o ustanowieniu pełnomocnictwa. Jest to z natury rzeczy pełnomocnictwo rodzajowe obejmujące upoważnienie do wielokrotnego dokonywania czynności prawnych określonego rodzaju. Tutaj będzie to w szczególności upoważnienie do zawierania umów ubezpieczenia w zakresie działalności danego zakładu ubezpieczeń. Udzielenie takiego pełnomocnictwa jako jednostronna czynność prawna nie wymaga przyjęcia go przez agenta ubezpieczeniowego, choć jest ono do niego skierowane.

W stosunkach ubezpieczeniowych istotne znaczenie ma wyraźne udzielenie pełnomocnictwa. Następuje to na podstawie wystawienia przez zakład ubezpieczeń odpowiedniego dokumentu pełnomocnictwa, którym agent ubezpieczeniowy-pełnomocnik może legitymować się wobec osób trzecich. Taki sposób udzielania pełnomocnictwa wynika z ustawowego obowiązku, aby osoba będąca agentem ubezpieczeniowym przy każdej czynności należącej do zakresu działalności agencyjnej okazywała pełnomocnictwo zakładu ubezpieczeń, w imieniu którego działa[24]. Jeżeli więc agent ubezpieczeniowy chce prowadzić działalność zgodnie z przepisami ustawy, dokonując czynności z zakresu działalności agencyjnej, musi posiadać przy sobie dokument potwierdzający uzyskanie pełnomocnictwa od zakładu ubezpieczeń, w którego imieniu działa. Z tych też przyczyn w praktyce ubezpieczeniowej z reguły nie dochodzi do tzw. dorozumianego udzielenia pełnomocnictwa. Jednak jak zauważa się w literaturze, sytuacji takich nie można wykluczyć. Będą one miały miejsce na przykład w sytuacji, gdy zakład ubezpieczeń wyda agentowi ubezpieczeniowemu jedynie formularze umów ubezpieczenia, polis ubezpieczeniowych, tymczasowych zaświadczeń lub innego rodzaju potwierdzeń, a nie udzieli pisemnego umocowania[25]. W sytuacji takiej, wobec braku możliwości okazania pełnomocnictwa przez agenta ubezpieczeniowego przy zawarciu umowy ubezpieczenia, dojdzie w konsekwencji do złamania obowiązku ustawowego ciążącego na agencie ubezpieczeniowym. Nie będzie to miało negatywnych skutków prawnych dla ubezpieczającego, może natomiast pociągnąć za sobą sankcje dla agenta ubezpieczeniowego. Organ nadzoru czyli Państwowy Urząd Nadzoru Ubezpieczeń może w takim wypadku, w związku z naruszeniem przepisów prawa, cofnąć zezwolenie na wykonywanie czynności agenta ubezpieczeniowego.

Agent ubezpieczeniowy-pośrednik posiada (w odróżnieniu od agenta ubezpieczeniowego-pełnomocnika) tylko kompetencje do pośredniczenia przy zawieraniu umów ubezpieczenia. Pośredniczenie polega na wykonywaniu za kogoś

[24] Patrz art. 37f ust. 3 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

[25] Zob. J. K u f e l, *Zawarcie umowy ubezpieczenia przez agenta ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. A. Wąsiewicz, Bydgoszcz 1997, s. 151.

pewnych czynności faktycznych. Jego celem jest określone działanie pośrednika, które ma umożliwić osobom trzecim zawarcie umowy (w tym wypadku umowy ubezpieczenia). Przy czym działanie to nie zawiera żadnych oświadczeń woli mogących wywołać jakiekolwiek skutki prawne dla zlecającego pośrednictwo. Pośrednik występuje tu jako posłaniec, którym w rozumieniu cywilnoprawnym, jest osoba przenosząca gotowe już oświadczenie woli innej osoby do adresata, sama więc żadnego oświadczenia nie składa.[26] Rola i konsekwencje prawne działalności agenta ubezpieczeniowego występującego w roli pośrednika są zupełnie inne niż agenta ubezpieczeniowego występującego w roli pełnomocnika zakładu ubezpieczeń.

3.2. Działalność gospodarcza agenta ubezpieczeniowego

Definicja ustawowa działalności gospodarczej znajduje się w ustawie o działalności gospodarczej[27]. Cechy charakterystyczne działalności gospodarczej, takie jak: prowadzenie jej w celach zarobkowych i na własny rachunek przedsiębiorcy oraz pojęcie samego przedsiębiorcy omówione zostały wyżej. Tutaj skoncentrujemy się na zagadnieniu, czy działalność agenta ubezpieczeniowego jest działalnością gospodarczą.

Działalność agencyjna zaliczana jest do działalności o charakterze usługowym, a więc należy do jednej z form działalności gospodarczej wymienionych w definicji ustawowej.

Nie budzi raczej wątpliwości zarobkowy cel działalności agenta ubezpieczeniowego. Nie jest to ani działalność skierowana wyłącznie na zaspokajanie potrzeb własnych, ani działalność z góry nie nastawiona na osiąganie zysku. Działalność agenta ubezpieczeniowego jest obliczona i zamierzona na przynoszenie zysków.

Agent ubezpieczeniowy prowadzi również działalność na własny rachunek. Ponosi on odpowiedzialność zarówno za wyniki, jak i za zobowiązania wynikające z prowadzonej przez niego działalności gospodarczej (mogą one wynikać z umów oraz przepisów o charakterze publicznoprawnym np. z prawa podatkowego). Ponosi on więc, jak każdy przedsiębiorca, ryzyko działalności gospodarczej[28].

Ustawa o działalności ubezpieczeniowej zajmuje w kwestii działalności gospodarczej agenta ubezpieczeniowego dość jasne stanowisko. Stanowi ona *expressis verbis*, że agent ubezpieczeniowy nie będący osobą prawną prowadzi działalność gospodarczą w rozumieniu ustawy o działalności gospodarczej[29].

---

[26] Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne – zarys części ogólnej*, Warszawa 1998.

[27] Art. 2 ustawy o działalności gospodarczej.

[28] Zob. A. Bierć, *op.cit.*, s.27

[29] Art. 37e ust. 4 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

W konsekwencji do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej agenta ubezpieczeniowego mają zastosowanie wprost przepisy ustawy o działalności gospodarczej. Dotyczy to przede wszystkim kwestii ewidencji działalności gospodarczej. W praktyce powstały pewne wątpliwości co do zagadnienia, czy agent ubezpieczeniowy prowadzący indywidualną działalność gospodarczą podlega wpisowi do ewidencji działalności gospodarczej[30].

Agent ubezpieczeniowy może prowadzić działalność jako osoba prawna. Wówczas, zgodnie z art. 10 ustawy o działalności gospodarczej podjęcie przez niego działalności gospodarczej nie wymaga zgłoszenia do ewidencji.

Agent ubezpieczeniowy może też prowadzić swoją działalność w formie jednostki organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej (np. spółka jawna lub spółka komandytowa). Wątpliwości może budzić w takim przypadku kwestia czy działalność taka wymaga wpisu do ewidencji działalności gospodarczej obok obowiązkowego wpisu do rejestru handlowego, czy nie. Wykładnia słowna przepisów daje w tej kwestii odpowiedź twierdzącą. Art. 8 ustawy o działalności gospodarczej mówi wyraźnie, że podjęcie działalności gospodarczej przez osoby fizyczne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej wymaga zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej. W literaturze podnosi się jednak, że brak jest racji merytorycznych dla takiego stanowiska i spółki, o których mowa, powinny być wpisywane tylko do rejestru handlowego[31].

Z powyższych rozważań wynika, iż agent ubezpieczeniowy jest przedsiębiorcą prowadzącym działalność gospodarczą.

3.3. Zezwolenie na wykonywanie czynności agenta ubezpieczeniowego

Ustawa o działalności ubezpieczeniowej stanowi, że organ nadzoru, którym jest Państwowy Urząd Nadzoru Ubezpieczeń wydaje na wniosek zakładu ubezpieczeń lub zainteresowanego zezwolenie na wykonywanie czynności agenta ubezpieczeniowego. Ustawa ta mówi również, że działalność agencyjna może być prowadzona wyłącznie przy pomocy osób fizycznych posiadających takie zezwolenia. Bez uzyskania takiego zezwolenia nie można więc dokonywać żadnych czynności agencyjnych.

Z uzyskaniem zezwolenia łączy się ustawowy obowiązek agenta ubezpieczeniowego okazywania przy każdej czynności należącej do zakresu działalności agencyjnej pełnomocnictwa zakładu ubezpieczeń, w którego imieniu działa oraz właśnie zezwolenie, które uzyskał od Państwowego Urzędu Nadzoru Ubezpie-

[30] Rozważania na ten temat zobacz: J. K u f e l, *Agent ubezpieczeniowy w świetle regulacji prawnej*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, *op.cit.*, s. 183

[31] *Ibidem*, s. 184 i podana tam literatura.

czeń[32]. Jest to tzw. zasada formalnej jawności działania agenta ubezpieczeniowego[33].

Państwowy Urząd Nadzoru Ubezpieczeń wydaje zezwolenie na wykonywanie czynności agenta, jeżeli osoba fizyczna spełnia następujące warunki:

1) ma miejsce zamieszkania na terytorium RP;
2) nie była prawomocnie skazana za przestępstwo umyślne przeciwko mieniu, dokumentom lub za przestępstwo karno-skarbowe;
3) ukończyła zorganizowane przez zakład ubezpieczeń szkolenie zakończone egzaminem;
4) ma pełną zdolność do czynności prawnych.

Zakres szkolenia, o którym mowa w pkt. 3, został określony w zarządzeniu ministra finansów z 14 listopada1995 roku w sprawie określenia minimalnego zakresu szkolenia osób ubiegających się o uzyskanie zezwolenia PUNU na wykonywanie czynności agenta ubezpieczeniowego oraz zakresu obowiązujących tematów egzaminu i trybu jego składania.[34]

PUNU ma jednak możliwość zwolnienia osoby wykonującej działalność agencyjną od obowiązku jej wykonywania przy pomocy osób fizycznych posiadających zezwolenie na wykonywanie czynności agenta ubezpieczeniowego. Warunkiem jest, aby działalność agencyjna była tylko działalnością uzupełniającą, związaną z podstawowym rodzajem działalności danego przedsiębiorcy. Przykładem mogą tu być biura podróży proponujące w swojej ofercie także ubezpieczenia związane z podróżą lub salony sprzedaży samochodów, które oferują pakiety ubezpieczeń związanych z posiadaniem samochodu.

Organ nadzoru cofa zezwolenie na wniosek zakładu ubezpieczeń lub z urzędu, po zasięgnięciu opinii zakładu ubezpieczeń, jeżeli osoba fizyczna:

1) przestała spełniać warunki niezbędne do uzyskania zezwolenia;
2) złożyła zawiadomienie o zaprzestaniu wykonywania zawodu;
3) prowadzi działalność z naruszeniem przepisów prawa.

Zakład ubezpieczeń ma obowiązek prowadzić wykaz agentów ubezpieczeniowych prowadzących działalność na rzecz danego zakładu.

3.4. Działalność brokera ubezpieczeniowego i reasekuracyjnego

Art. 37g ustawy o działalności ubezpieczeniowej określa działalność brokerską jako zawieranie i wykonywanie umów ubezpieczenia w imieniu ubezpieczającego lub na pośredniczeniu przy zawieraniu umów ubezpieczenia na rzecz ubez-

[32] Art. 37f ust. 3 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

[33] Więcej na ten temat zob. T. S a n g o w s k i, *Osoba fizyczna jako uczestnik rynku ubezpieczeniowego*, w: *Działalność gospodarcza osób fizycznych w świetle uregulowań publicznoprawnych*, Zeszyty Naukowe AE Poznań 1997, s. 73.

[34] MP nr 60, poz. 674.

pieczonego. Przepis ten stosuje się odpowiednio także do umów reasekuracyjnych[35].

Działalność brokerska, podobnie jak działalność agencyjna wykonywana przez agentów ubezpieczeniowych, jest działalnością o charakterze usługowym i jest rodzajem pośrednictwa ubezpieczeniowego. Należy też tutaj zaznaczyć, iż nie jest ona działalnością ubezpieczeniową w rozumieniu ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

Broker ubezpieczeniowy, w przeciwieństwie do agenta, zawiera umowy ubezpieczenia na zlecenie klienta. Działa on na rachunek, w interesie oraz w imieniu ubezpieczającego, a nie zakładu ubezpieczeń. Od tego ostatniego nie może być w jakimkolwiek stopniu uzależniony. W stosunku do ubezpieczyciela broker ma jedynie roszczenie o wypłatę prowizji za pośredniczenie w zawarciu umowy ubezpieczenia, ponieważ to właśnie ubezpieczyciel, a nie ubezpieczający wypłaca brokerowi wynagrodzenie po zawarciu umowy i opłaceniu składki ubezpieczeniowej przez ubezpieczającego.

Zakres działalności brokera jest dosyć szeroki. Doradza on i proponuje ubezpieczającemu treść umowy ubezpieczenia tak, aby w jak największym stopniu odpowiadała potrzebom tego ostatniego. Jako przedstawiciel ubezpieczającego broker ubezpieczeniowy prowadzi pertraktacje z zakładami ubezpieczeń, szukając możliwości zawarcia umowy ubezpieczenia na najkorzystniejszych dla swojego klienta warunkach. Do zakresu jego działań należy oprócz pośredniczenia, także zawieranie i wykonywanie umów ubezpieczenia na zlecenie i w imieniu ubezpieczającego. Broker przekazuje także zakładowi ubezpieczeń składkę ubezpieczeniową od ubezpieczającego za pośrednictwem wyodrębnionego rachunku bankowego. Może on również reprezentować ubezpieczonego przy likwidacji szkód. Brokerzy mogą też świadczyć usługi związane z planowaniem i organizacją ochrony ubezpieczeniowej od wszelkiego ryzyka związanego z ubezpieczającym lub ubezpieczonym i ich działalnością[36]. W literaturze zauważa się fakt, że, biorąc pod uwagę sytuację, w której brokerzy przyjmują zlecenia od osób poszkodowanych na tle ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej (osoby te nie są ani ubezpieczającymi, ani ubezpieczonymi), w celu dochodzenia ich roszczeń odszkodowawczych od ubezpieczyciela oraz to, że brokerzy pośredniczą w zawieraniu umów reasekuracji na zlecenie ubezpieczyciela, można dojść do wniosku, że pośrednictwo ubezpieczeniowe wykracza w tym zakresie poza sferę umowy ubezpieczenia[37].

---

[35] Art. 37g ust. 2 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

[36] Patrz: C. Gawlas, R. Mikulski, *Komentarz do ustawy o działalności ubezpieczeniowej*, Warszawa 1997, s. 137.

[37] Por. E. Kowalewski, *Regulacje prawne pośrednictwa ubezpieczeniowego w Polsce*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, *op.cit.* s. 148 i n.

Działalność brokerska może być prowadzona wyłącznie przez osoby fizyczne lub prawne. Zakres podmiotowy działalności brokerskiej jest więc węższy niż to ma miejsce przy działalności agencyjnej. Osoba fizyczna prowadząca działalność brokerską nie może pozostawać w stosunku pracy z zakładem ubezpieczeń, nie może być członkiem władz tego zakładu oraz nie może być stroną umowy agencyjnej lub umowy zlecenia, których przedmiotem jest pośredniczenie w zawieraniu umów ubezpieczenia w imieniu zakładu ubezpieczeń[38]. Broker działający jako osoba prawna nie może jednocześnie prowadzić działalności jako agent ubezpieczeniowy.

Ustawa wyróżnia brokerów ubezpieczeniowych – zawierających i wykonujących umowy ubezpieczenia w imieniu ubezpieczającego lub pośredniczących przy zawieraniu umów ubezpieczenia na rzecz ubezpieczonego, oraz brokerów reasekuracyjnych – zawierających i wykonujących umowy reasekuracyjne w imieniu zakładu ubezpieczeń lub pośredniczących przy zawieraniu umów reasekuracyjnych na rzecz zakładu ubezpieczeniowego. Oprócz tego można też zastosować inne podziały. Podobnie jak w przypadku agentów ubezpieczeniowych można wyróżnić brokerów-pełnomocników i brokerów-pośredników. Istnieje także podział na brokerów stałych i *ad hoc*[39]. W doktrynie przedmiotu wyróżnia się także tzw. brokerów (maklerów) likwidacyjnych i gwarancyjnych[40].

Działalność brokerska jako forma pośrednictwa ubezpieczeniowego jest działalnością gospodarczą. Natomiast nie podlega ona zgłoszeniu do ewidencji działalności gospodarczej na podstawie ustawy o działalności gospodarczej. Wynika to z art. 10 tej ustawy, który mówi, iż zgłoszeniu do ewidencji nie podlega między innymi podjęcie działalności gospodarczej przez osoby prawne oraz podjęcie działalności gospodarczej, która na podstawie odrębnych ustaw wymaga uzyskania zezwolenia. Takiego zezwolenia właśnie według art. 37i ustawy o działalności ubezpieczeniowej wymaga prowadzenie działalności brokerskiej.

3.5. Zezwolenie na prowadzenie działalności brokerskiej

Działalność brokerska może być prowadzona jedynie po uzyskaniu zezwolenia wydanego przez organ nadzoru. Organem tym jest Państwowy Urząd Nadzoru Ubezpieczeń. Wydaje on takie zezwolenie na wniosek osoby fizycznej lub osoby prawnej, jeżeli spełniają one wymagania określone w art. 37i ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

---

[38] Art. 37h ust. 2 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

[39] Zob. T. S a n g o w s k i, *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych*, Poznań 1998, s. 105.

[40] Zobacz szerzej na ten temat: E. K o w a l e w s k i, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Bydgoszcz 1992, s. 175.

Wymaganiami tymi dla osoby fizycznej są:
1) miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2) pełna zdolność do czynności prawnych;
3) brak prawomocnego skazania za przestępstwo umyślne przeciwko mieniu, dokumentom lub przestępstwo karno-skarbowe;
4) zdany egzamin przed Komisją Egzaminacyjną dla Brokerów Ubezpieczeniowych i Reasekuracyjnych;
5) rękojmia należytego prowadzenia działalności brokerskiej;
6) zawarcie umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu prowadzenia działalności brokerskiej.

W stosunku do osób prawnych wymagania te są następujące:
1) osoba prawna ma siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2) członkowie zarządu dają rękojmię należytego prowadzenia działalności brokerskiej, a co najmniej połowa z nich spełnia warunki dotyczące osób fizycznych ubiegających się o wydanie zezwolenia na prowadzenie działalności brokerskiej (chodzi tu o cztery warunki: miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pełna zdolność do czynności prawnych, niekaralność, zdany egzamin przed Komisją Egzaminacyjną dla Brokerów Ubezpieczeniowych i Reasekuracyjnych);
3) osoba prawna zawarła umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu prowadzenia działalności brokerskiej.

Podmiot, który otrzymał zezwolenie na prowadzenie działalności brokerskiej, obowiązany jest rozpocząć ją najpóźniej w ciągu 6 miesięcy od daty uzyskania zezwolenia. Po bezskutecznym upływie tego terminu zezwolenie wygasa. Ustawa nie precyzuje dokładnie, co rozumie pod pojęciem rozpoczęcia działalności brokerskiej. Opierając się na definicji działalności brokerskiej zawartej w art. 37g ustawy o działalności ubezpieczeniowej, należy uznać, że rozpoczęciem działalności brokerskiej będzie podjęcie przez brokera jakichkolwiek działań związanych lub zmierzających do, np. zawarcia umowy ubezpieczenia lub jej wykonania[41].

Organ nadzoru może cofnąć zezwolenie na prowadzenie działalności brokerskiej, jeżeli osoby, które takie zezwolenie uzyskały:
1) przestały spełniać warunki niezbędne do uzyskania zezwolenia na prowadzenie działalności brokerskiej;
2) prowadzą działalność z naruszeniem przepisów prawa lub interesu ubezpieczonych;
3) nie wykonują działalności brokerskiej przez 3 kolejne lata.

Inaczej niż to ma miejsce w przypadku agentów ubezpieczeniowych organ nadzoru ma obowiązek prowadzić listę podmiotów prowadzących działalność brokerską. Wpis na taką listę dokonywany jest z urzędu, z chwilą wydania ze-

[41] Zob. C. Gawlas, R. Mikulski, *op.cit.*, s.142.

zwolenia na prowadzenie działalności brokerskiej. Na wniosek organu nadzoru minister finansów ogłasza taką listę w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Finansów.

4. Uwagi końcowe

Uznać należy, iż zawarcie uregulowań dotyczących pośrednictwa ubezpieczeniowego w ustawie o działalności ubezpieczeniowej nie jest rozwiązaniem najlepszym. Pośrednictwo ubezpieczeniowe nie jest działalnością ubezpieczeniową i dlatego powinno być uregulowane w innym akcie prawnym. Ta odrębna regulacja prawna uzasadniona byłaby również ze względu na rolę, jaką pośrednictwo ubezpieczeniowe odgrywa na rynku ubezpieczeń.

W określeniu relacji, jakie zachodzą pomiędzy działalnością gospodarczą, działalnością ubezpieczeniową a pośrednictwem ubezpieczeniowym opierano się na definicjach ustawowych: działalności gospodarczej – zawartej w ustawie o działalności gospodarczej, działalności ubezpieczeniowej i pośrednictwa ubezpieczeniowego – zawartych w ustawie o działalności ubezpieczeniowej. Pojęcie działalności gospodarczej jest pojęciem ogólnym w stosunku do dwóch pozostałych form działalności. Działalnością gospodarczą jest zarówno działalność ubezpieczeniowa (w przypadku towarzystw ubezpieczeń wzajemnych mamy do czynienia z działalnością quasi-gospodarczą), jak i pośrednictwo ubezpieczeniowe. Występują one jako formy szczególne działalności gospodarczej. Obie te formy mają charakter usługowy, przy czym działalność ubezpieczeniowa może być prowadzona wyłącznie przez zakłady ubezpieczeń, natomiast pośrednictwo ubezpieczeniowe wyłącznie przez agentów ubezpieczeniowych lub brokerów ubezpieczeniowych albo reasekuracyjnych.

W wypadku pośrednictwa ubezpieczeniowego jedynie działalność agenta ubezpieczeniowego nie będącego osobą prawną podlega zgłoszeniu do ewidencji działalności gospodarczej. Przy pozostałych formach pośrednictwa ubezpieczeniowego taki wymóg nie obowiązuje.

Na koniec należy wyraźnie zaznaczyć, że zarówno pośrednictwo ubezpieczeniowe, jak i działalność ubezpieczeniowa zawierają się w pojęciu działalności gospodarczej.

Marcin Skorb

Insurance Intermediation As A Business Activity

Abstract

The paper presents fundamental issues in insurance intermediation as a business activity. The discussion is set in the context of the systemic principle of freedom to engage in business and in reference to the concept of a business entity as defined in the Business Activities Act.

Further, there is an overview of each category of an insurance intermediary. The author describes the insurance agent, his/her business and the relevant permit requirements. Then comes a description of the insurance and reinsurance broker along with preconditions to be met before engaging in such a business.

The paper does not exhaust the topic but rather signals certain selected issues.